

Profesines ligas dažniausiai užgyvena vyrai

Ilgį metai kraunant sunkius krovinius ar dirbant triukšmingoje aplinkoje greičiausiai negali praeiti be pėdsako. Ypač jei neužtikrinama darbo sauga ar nesilaikoma saugaus darbo reikalavimų. Pernai Lietuvoje 142 asmenims buvo nustatyti 286 nauji profesinės ligos atvejai. Daugiausia jų – vyrams.

Ramutė ŠULČIENĖ

Higienos instituto tvarkomo Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registro valdymo vyriausioji specialistė Ugnė Gadžijeva sako, kad daugumai žmonių nustatoma viena profesinė liga, kitiems – dvi ir daugiau, todėl profesinių ligų atvejų ir sergančių asmenų skaičius skiriasi. „2022 m. oficialiai nustatyti profesinės ligos atvejai 142 asmenims, tai yra 10 asmenų 100 tūkstančių užimtų gyventojų. Tačiau šiems asmenims oficialiai užregistruoti 286 nauji profesinės ligos atvejai, tai yra 20,1 atvejo 100 tūkstančių užimtų gyventojų. Palyginti su 2021 m., tiek profesinės ligos atvejų, tiek sergančių asmenų skaičius beveik nepakito. Tačiau stebėdami dešimties metų dinamiką matome, kad atvejų kasmet mažėja. Daugiausia profesinės ligos atvejų buvo nustatyta 2017 m. – beveik dvigubai daugiau nei pernai“, – gerėjančias tendencijas pristato pašnekovė.

Europiečiai irgi sveikesni

Gerėjančios tendencijos stebimos beveik visose Europos Sąjungos (ES) šalyse. Nuo 2013 m. iki 2020 m. bendras profesinė liga sergančių asmenų skaičiaus indeksas visoje ES sumažėjo 25 proc. 24 ES valstybėse narėse, išskyrus Vokietiją, Graikiją ir Portugaliją, iš keturių ligų grupių,

kurioms turimi suvestiniai indeksai, labiausiai sumažėjo pneumonozė (–53 proc.) ir kontaktinis dermatitas (–43 proc.), kiek mažiau – profesinės onkologinės ligos (–16 proc.) ir kai kurių raumenų ir kaulų sistemos sutrikimai (–12 proc.). Kas lemia teigiamus pokyčius? Pasak U. Gadžijevos, profesinių ligų atvejų mažėjimas gali būti susijęs su gerėjančiomis darbo sąlygomis, griežtesne kontrole, draugiškais žmogaus sveikatai standartais. Vis daugiau asmenų dirba su sveikatai žalos nedarančiomis medžiagomis, ergonomiškais įrankiais. Kita vertus, išlieka tikimybė, jog statistika nevisiškai atspindi šalių realybę, situacija gali būti ir šiek tiek prastesnė, nei pateikia oficialūs skaičiai.

Statistika gali būti neišsami

Apie tai kalba ir Higienos instituto Registrų skyriaus vadovas Šarūnas Alasauskas. Pašnekovas atkreipia dėmesį, kad oficialiai Lietuvoje gali būti nustatyta mažiau profesinių ligų atvejų, nei yra iš tikrųjų. „Darbuotojai gali nepripažinti ar nesuprasti, kad jų sveikatos bėdos yra susijusios su darbu. Jie gali ignoruoti simptomus arba nesuvokti, kad darbo sąlygos ar veikla galėjo turėti įtakos sveikatai, nes lygiagrečiai mūsų sveikatą veikia ir gyvenamasis, žalingi įpročiai, kiti aplinkos

Darbuotojai gali nepripažinti ar nesuprasti, kad jų sveikatos bėdos yra susijusios su darbu

veiksniai. Deja, darbuotojai gali ir patys vengti kreiptis dėl profesinės ligos nustatymo, nes bijo netekti darbo ir pajamų, jiems trūksta informacijos apie profesines ligas ir jų nustatymą. Tai kartais gali būti ilgas ir sudėtingas procesas. Sveikatos problemų kilmė gali būti neakivaizdi arba sunkiai nustatoma. Kai kuriems darbuotojams gali trūkti prieigos prie sveikatos priežiūros paslaugų arba žinių apie profesines ligas ir jos nustatymą. Įtakos gali turėti ir darbo medicinos gydytojų skaičius bei šeimos gydytojų kompetencijos profesinės sveikatos srityje stoka“, – priežastis apžvelgia pašnekovas.

Pasirinkimų ir amžiaus derinys

Jau daug metų vyrai profesinėmis ligomis susergera kur kas dažniau nei moterys. Didelis skirtumas stebimas ir pernai: 2022 m. 74,1 proc. atvejų nustatyta vyrams ir 25,9 proc. – moterims. Pasak U. Gadžijevos, tai gali būti dėl keleto veiksnių. „Visų pirma – dėl pasirinktos profesijos. Vyrai dažnai pasirenka profesijas, kurios gali būti susijusios su didesniu rizikos lygiu. Pavyzdžiui, statybos, transporto, saugojimo sferose didesnė rizikos išsivystyti profesinei ligai tikimybė. Vyrai patiria ir didesnę riziką dėl fizinio krūvio: dažniau dirba darbus, kur reikalinga fizinė jėga, didesnis fizinis krūvis. Tai gali lemti sužalojimų ir profesinių ligų atsiradimą“, – sako specialistė.

Dauguma profesinės ligos atvejų nustatyta 60–64 m. amžiaus grupėje, o kuo jaunesni gyventojai – tuo profesinėmis ligomis jų susergera mažiau. Pavyz-

džiui, 30–34 m. amžiaus grupėje nustatyta vos 0,3 proc. profesinės ligos atvejų, o jaunesniems nei 30 m. amžiaus asmenims profesinių ligų atvejų apskritai nenustatyta. U. Gadžijevos teigimu, dauguma profesinių ligų turi ilgą vystymosi periodą. „Tai reiškia, kad simptomai arba ligos požymiai gali pasireikšti tik po daugelio metų nuo nuolatinės arba pakartotinės žalingos medžiagos ar veiksnio poveikio. Todėl kai kurios profesinės ligos gali prasidėti arba tapti pastebimos tik žmogui pasiekus vyresnį amžių. Vyresnio amžiaus žmonės dažnai turi ilgesnį darbo stažą nei jaunesni. Daugelis profesinių ligų susijusios su ilgalaikiu ir nuolatiniu žalingo poveikio darbui atlikimu, todėl asmenys, kurie dirbo pagal savo profesiją ilgiau, turi didesnę riziką susirgti profesinėmis ligomis“, – paaiškina pašnekovė. Kaip rodo statistiniai duomenys, 65 m. ir vyresnio amžiaus grupėje profesinės ligos atvejų smarkiai sumažėja. Pasak specialistės, tai natūralu, nes dauguma darbuotojų baigia darbo santykius prasidėjus pensiniam amžiui. Kita vertus, svarbu pabrėžti, kad profesinė liga gali būti nustatoma ir nebedarbingo amžiaus asmeniui, jei ji yra susijusi su darbo sąlygomis, kuriomis asmuo dirbo prieš išėdamas į pensiją.

Ligos nustatymo algoritmas

Kaip ir kas nustato, jog žmogus susirgo profesine liga? Pasak U. Gadžijevos, galutinės išvadas pateikia darbo medicinos gydytojas, tačiau kelias iki jo prasideda nuo šeimos ar kito gydytojo

specialisto. „Asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojas, manydamas, kad darbuotojo ūmaus sveikatos sutrikimo priežastis gali būti susijusi su darbu, jeigu įmanoma, atsižvelgdamas į darbuotojo sveikatos būklę ir informaciją, susijusią su šia būkle, siunčia darbuotoją konsultuotis pas darbo medicinos gydytoją. Darbo medicinos gydytojas, ištyręs ir įvertinęs darbuotojo sveikatos būklę ir profesinės ligos priežasčių tyrimo pateiktus duomenis, nustato profesinės ligos diagnozes arba jų nenustato, užpildo ir pasirašo profesinės ligos patvirtinimo aktą, įteikia jį darbuotojui ir išsiunčia Valstybinei darbo inspekcijai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Oficialiai patvirtintos profesinės ligos registruojamos Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registre“, – paaiškina specialistė.

Pakenkė kraujiniai ir triukšmas

Profesinės ligos gali būti įvairios – kvėpavimo takų, odos, psichologinės ar onkologinės. Visos jos suskirstytos į devynias kategorijas: infekcinės, nervų sistemos, ausies, kraujotakos siste-

tose išvadose. Pasak pašneko-vės, daugiausia buvo nustatyta jungiamojo audinio ir raumenų sistemos ligų – 62,6 proc., arba kitaip – 179 atvejai. 18,9 proc. (54 atvejai) sudarė nervų sistemos ligos. Ausies ligų atvejai – 16,1 proc. (46 atvejai), kvėpavimo sistemos ligų grupė – 1 proc. atvejų (3 atvejai). Odos ligos 2022 m. sudarė 0,7 proc. Mažiausiai, po 0,3 proc., fiksuota dviejų ligų grupių atvejų: infekcinių ligų ir simptomų bei požymių ir nenormalių klinikinių bei laboratorinių radinių, neklasifikuojamų kitur. Nefiksuota nė vieno kraujotakos sistemos ligų atvejo, taip pat nepriskirta nė vieno specialiosios paskirties kodo. Labai paprastai sakant, daugiausia profesinių ligų pernai sukėlė sunkūs kraujiniai ir triukšmas darbo aplinkoje. Pirmoji grupė, vadinama biomechaniniais (ergonominiais) veiksniais, t. y. kraujinių pernešimas ir kėlimas, darbo poza, sudarė 49,3 proc. atvejų. O antroji grupė – fizikiniai veiksniai, t. y. mechaniniai virpesiai, triukšmas, sudarė 48,3 proc. atvejų. Kitos, gerokai retesnės, profesinių ligų priežastys buvo cheminiai, biologiniai ir psichosocialiniai veiksniai.

Dauguma profesinės ligos atvejų nustatyta 60–64 m. amžiaus grupėje, o ku jaunesni gyventojai – tuo profesinėmis ligomis jų susserga mažiau

mos, kvėpavimo sistemos, odos, jungiamojo audinio ir raumenų sistemos ligos, simptomai, požymiai ir nenormalūs klinikiniai bei laboratoriniai radiniai, neklasifikuojami kitur, ir specialiosios paskirties kodai, nurodomi dėl COVID-19 ligos.

U. Gadžijeva apžvelgia, kurios oficialiai patvirtintos profesinių ligų grupės pernai dažniausiai buvo nurodytos gydytojų pateik-

Sunkaus darbo pasekmės

Kurių profesijų atstovai labiausiai nukentėjo? „Daugiausia profesinės ligos atvejų nustatyta transporto ir saugojimo, statybos ir apdirbamosios gamybos sektoriuose. Maždaug perpus mažiau atvejų buvo žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje. Mažiau nei 5 proc. profesinės ligos atvejų nustatyta tokiose srityse kaip didme-

ninė ir mažmeninė prekyba, administracinė ir aptarnavimo veikla, žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas. Po keletą profesinių ligų atvejų nustatyta kasybos ir karjerų eksploatavimo, vandens tiekimo, nuotekų valymo, atliekų tvarkymo ir regeneravimo, viešojo valdymo ir gynybos, elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo srityse. Atvejų pasitaikė net ir žmonėms, besiverčiantiems menine, pramogine ir poilsio organizavimo veikla“, – vardija U. Gadžijeva.

Dideli regioniniai skirtumai

Santykinai daugiausia profesinių ligų atvejų nustatyta Pakruojo r. sav., t. y. skaičiuojant atvejus pagal vietovės užimtų gyventojų skaičių. Toliau rikiuojasi Telšių r., Šilutės r., Akmenės r., Šakių r., Vilkaviškio r., Mažeikių r., Elektrėnų savivaldybės. Mažiausias santykinis atvejų skaičius nustatytas Vilniaus m. sav. ir Klaipėdos m. sav. Palyginti mažai profesinių ligų atvejų taip pat nustatyta Panevėžio m., Kretingos r., Šiaulių m. ir kai kuriose kitose savivaldybėse. Kodėl vienos savivaldybės pasižymi mažesnėmis rizikos gyventojams susirgti profesine liga nei kitos? U. Gadžijeva sako, kad skirtingos šalies gyvenamosios sritys dažniausiai turi specifines pramonės šakas, kuriose gali veikti skirtingi profesinės ligos rizikos veiksniai. Gali turėti įtakos ir darbo sąlygos, profesijos, darbuotojų populiacijos dydis savivaldybėse.

Įdomu, jog kai kuriose savivaldybėse visi profesinių ligų atvejai nustatyti vien moterims arba vien vyrams. Štai Kauno r., Jonavos r., Kaišiadorių r., Panevėžio m. ir Skuodo r. savivaldybėse 100 proc. profesinių ligų atvejų pernai nustatyti moterims. O net 18 iš 39 savivaldybių 100 proc. profesinių ligų atvejų nustatyta vyrams. Tai Šakių r., Klaipėdos r., Akmenės r., Šiaulių r. ir kt. savivaldybės. O Vilniaus mieste atvejų skaičius pagal lytį pasidalijo lygiai perpus.

Darbdavių ir darbuotojų atsakomybė

Š. Alasauskas sako, kad profesinių ligų gali būti išvengta ir jų rizika gali būti gerokai sumažinta, jei tiek darbdavys, tiek

darbuotojas imsis tam tikrų priemonių ir atsakingai elgsis darbo vietoje. „Kalbant apie darbdavius, svarbu užtikrinti, kad darbo vietoje būtų pašalinti arba sumažinti pavojingi rizikos veiksniai, pavyzdžiui, cheminių medžiagų sklaida, triukšmas, aukšta temperatūra, per sunkus fizinis krūvis, neergonomiškos darbo sąlygos. Dažniausiai tam reikia investicijų į technologines priemones, darbo procesų optimizavimą ir jų priežiūrą, nuolatinį švietimą. Darbuotojai būtinai turi naudoti tinkamas asmenines apsaugos priemones: apsauginius akinius, respiratorius, antifonus, specialią aprangą ir kt. Be to, darbuotojai turi patys rūpintis savo fizinės ir psichinės sveikatos palaikymu, mityba, sportu, poilsiu ir streso valdymu. Tai stiprina organizmo atsparumą darbo sukeliams rizikos veiksniais. Svarbu neignoruoti organizmo siunčiamų signalų dėl sveikatos, nes tai gali padidinti riziką susirgti rimta profesine liga“, – reikalingas priemones vardija pašnekovas.

Specialistas atkreipia dėmesį, kad darbo rinkoje daugėja vyresnio amžiaus žmonių, kuriems ypač svarbi tinkama darbo aplinka ir profesinės sveikatos prevencija. Todėl įmonės turėtų rūpintis ne tik profesinėmis ligomis, bet ir kitomis darbuotojų sveikatos problemomis, ypač didesnės rizikos ir labiau pažeidžiamose grupėse.

Sveikesnė darbo aplinka

Pasak Š. Alasausko, nors bendrai situacija gerėja, vietos pokyčiams visada yra. Vienas iš tokių teigiamų pokyčių, siekiant atkreipti dėmesį į darbuotojų psichinę sveikatą, yra mobingo prevencijos politikos įgyvendinimas įmonėse.

Pasak pašneko, kad būtų sumažinta profesinių ligų ir traumų, būtina nuolat stengtis keisti požiūrį į darbo saugą ir sveikatą, skatinti mokymą ir bendradarbiavimą tarp darbuotojų ir vadovų. Dėl to Higienos institutas parengė metodines rekomendacijas, padedančias darbdaviams įdiegti palankesnes darbuotojų sveikatai praktikas, o darbuotojams suteikiančias žinių patiemis įvertinti rizikos veiksnius. Jas galima rasti adresu <https://www.hi.lt/lt/profesines-sveikatos-rekomendacijos.html>.